

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ

*Андрійчук В.Г., д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Академії наук Вищої школи України, зав. кафедри
світової економіки та міжнародної економічної інтеграції УДУФМТ*

БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНІСТЬ ВИБОРУ ІННОВАЦІЙНО-МОДЕРНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ ПОСТКРИЗОВОГО СТАНУ В УМОВАХ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ Й СВИТОГОСПОДАРСЬКОЇ РЕЦЕСІЇ

Вже котрий рік поспіль увага світової спільноти прикута до найбільшої за часів повоєнного розвитку світового господарства світової фінансово-економічної кризи, аналізу причин виникнення, завданих нею наслідків руйнівного характеру й гіпотетично-декларативних прогнозів її завершення, виходячи з обнадійливо-заспокійливих запевнень про помітну реанімацію виробництва та обсягів торгівлі.

Слід зазначити, що вперше світові наукові та ділові кола зіткнулися з ситуацією, коли інструментарій класичної та некласичної науки неспроможний опанувати новітні економічні явища глобального рівня на власних парадигмальних засадах, оскільки сучасний економічний мейнстрим (загальна рівновага, раціональний вибір та гомоекономікус) не спрацьовує у глобальній системі економічних координат. Предметна онтологія економічної науки набуває глобальних вимірів та концентрується на нерівноважних складних системах. На думку професора Філіпенка А.С., «відбувається гносеологічна трансформація внаслідок використання методологічних принципів постмодерну, переходу від класичної і некласичної до постнекласичної раціональності, в основі якої – ріманова геометрія загальної теорії відносності, що акцентує увагу на переходах (мікроекономіка – макроекономіка – геоелектроніка), а не на подібностях чи розбіжностях. Здійснюється епістемологічний поворот від гіпотетико-дедуктивних методів економічного аналізу до програмно-ігрових, стохастичних моделей» [1, С. 72].

Водночас також треба визнати, що економіка під впливом модернізаційних процесів, що все активніше відбуваються, перетворилася в глобальний суб'єкт діяльності, надто ускладнилась і, контролюючи господарські процеси, утворила капітальну власність. При цьому, і сам капітал також ускладнився, сформувавши масу банківського капіталу, що вже за своєю суттю є непродуктивним, а фактично стає фінансовою діяльністю капіталу. Оскільки використання капіталу в такій іпостасі вже здійснює маніпуляції не просто грошми, а лише грошима і не просто вартістю, а лише вартістю. Отже ми маємо справу з фінансовою економікою, що отримала в літературі назву – *фінансоміка* [2, С.440].

Головною визначальною особливістю фінансового капіталу стало встановлення контролю над всією вартістю, яка набула форм виробничого, банківського та фіктивного капіталу. А в подальшому, фінансовий капітал, перейшовши у транснаціональний, захопив міжнародну сферу і поставив під контроль взаємовідношення національних валют, а водночас і міжнародних економічних відносин у всьому їх розмаїтті та світове господарство в цілому.

Таким чином, сформувався - транснаціональний суперкапітал, який не тільки контролює всілякими можливими і неможливими методами всю наявну в світі вартість, але й якби імпрегнує цю вартість на світову економіку – фактично керує нею і всіма господарськими процесами. І необхідно визнати, що в сучасному світі домінує власне фінансоміка, а не ринкова економіка. Це і є той ключовий феномен, який породжує наявні вивихи і кризово-критичні колізії у розвитку світового господарства. Оскільки у фінансоміці задає тональність фіктивно-спекулятивний капітал.

Спричинені спекулятивними (за своїм характером) маніпуляціями фінансового капіталу (фінансовими пірамідами) проблеми та протиріччя у світогосподарському устрої потребують нетрадиційних методів вирішення, зважаючи на їх комплексність та всеосяжність. Проте, світова

спільнота, ототожнювана з найбільш розвинутими країнами світу, всіляко уникає кардинальних змін у світовій фінансовій архітектурі, вживає в основному традиційні стабілізаційні монетарно-фіскальні заходи, сподіваючись на «самодемпування» світової рецесії, тим самим заперечуючи її винятковість та зневажаючи цивілізаційно-системні основи її виникнення.

Так, у вересні 2009 року, головним координуючим суб'єктом для вирішення питань глобальної економіки, пов'язаних з кризовими явищами, було визнано саміти «Великої двадцятки», а Світовий Банк взяв на себе відповідальність за вирішення проблем зміни клімату та продовольчої безпеки. Зважаючи на ту обставину, що як в першій, так і в другій організації абсолютна більшість важелів впливу належить країнам з розвинутою економікою та промисловістю (експансіоністська агресивна політика їх фінансового капіталу власне і призвела до виникнення кризи), виникають цілком резонні сумніви, що такі кроки змінять світогосподарський устрій, який забезпечує цим країнам світову гегемонію та гарантує економічний добробут за рахунок слабозрозвинутих та з неусталеною ринковою економікою країн.

Як відомо, під час Лондонського саміту G-20 в квітні 2009 року, було прийнято рішення про виділення 5 трлн. дол. США для підтримки світової економіки, в т.ч. 1 трлн. дол. США через механізми МВФ, а також введення системи глобального контролю за діяльністю хедж-фондів, що передбачало обмеження руху спекулятивного капіталу [3]. Фактично цим рішенням призупинялося функціонування парадигми розвитку ультравільного ринку і запроваджувалась інституційно-ринкова модель розвитку світової економіки на принципах багатополарності, прозорості та надійності.

Зазначена модель об'єктивно обумовлює необхідність глобального регулятора, і такий світовий координатор був створений під час Лондонського саміту, отримавши назву «Рада з фінансової стабільності», що стала правонаступником так званого «Форуму з фінансової стабільності». Позитивним в даному контексті видається принаймні те, що цим самим МВФ визначив недієздатним як координатора глобальної фінансової політики (його політика подвійних стандартів щодо країн, що розвиваються, та розвинутих країн багато в чому посприяла розвитку і поглибленню фінансово-економічної кризи), хоча фактично новостворене об'єднання перебрало на себе функції попередника та дублює його потуги з наведення світового фінансового порядку.

Показово, що поряд із прагненням передових держав об'єднати зусилля для відновлення світового господарства, одним із перших наслідків глобальних фінансово-економічних проблем стало зростання національного егоїзму [4, С. 8]. Провідні розвинуті країни світу, а також Китай, політика якого далека від лібералізму, на словах завіряючи у вірності й відданості високим ідеалам вільної міжнародної конкуренції, натомість на практиці вдаються до протекціоністських заходів, які обґрунтовуються ідеями національного патріотизму, необхідністю захисту національних інтересів. З-поміж країн G-20 17 вжили протекціоністські заходи вже після Вашингтонського саміту [5, С.3]. Таким чином, відбувається відносно послаблення міжнародних структур на користь національних. Після багаторічного розмивання суверенітету країн імпрегнованого лібералізаційно-інтеграційними процесами та глобалізаційними фінансово-експансійними тенденціями відбувається певне усвідомлення необхідності зміцнення національної держави. А відтак посилення важливості двосторонніх стосунків між країнами з метою отримання гарантій забезпечення взаємних економічних інтересів.

У цьому контексті важливим та актуальним видаються запропоновані видатним вченим світового визнання Б.Гаврилишиним два сценарії виходу із сучасної світової фінансово-економічної ситуації [6], а саме:

1. Удосконалення (модернізація) стихійно утвореного глобального світу: запровадження ефективного економічного регулювання на наднаціональному рівні, утворення нової валютної і платіжної системи, обмеження банківської таємниці та ліквідація офшорів. Крім того, активне запровадження цінностей глобалізованого світу з їхнім дієвим правовим закріпленням. Девіз такого сценарію – рятуємося разом.

2. Часткова деглобалізація світу. Повернення до моделі, що складається з відносно автономних країн та відновлення майже повного суверенітету національних урядів. Обмеження основних свобод – вільного переміщення капіталу, робочої сили та товарів. Девіз – кожен рятується як може. Що нині фактично і відбувається, наприклад, в США, Німеччині, Великобританії.

Дана точка зору є досить обґрунтована науково і видається такою, що заслуговує на цілком оправдану увагу, оскільки практика сучасних міжнародних економічних відносин показує, що формування нового світового порядку розвивається за сценарієм, який відображає середину між вказаними альтернативними моделями розвитку економічної глобалізації XXI ст. І для того, щоб Україна не залишилась і надалі на периферії глобального прогресу та нового устрою світового господарства, у стратегії її розвитку необхідно врахувати, що механізм міжнародних економічних відносин кардинально змінюється і все більше базується на високому ступені координації регулятивних дій як в окремо взятій країні, так і між країнами [4, С. 9]. Отже, виходячи з об'єктивної оцінки в регулятивній системі кризового та посткризового періоду світової економіки, Україна, на наше глибоке переконання, має розробити і впровадити відповідну інноваційно-модернізаційну модель економічного відновлення на основі пріоритету національних інтересів, що надасть можливість позиціонувати себе у глобалізованому світі як повноправного учасника світових процесів, а не в ролі функціонального придатка.

Незаперечним і очевидним підтвердженням необхідності впровадження в Україні означеної моделі служить той факт, що авангардні країни фактично створили і впровадили ефективно діючі механізми самозахисту від глобальної конкуренції та азійського глобалізму. Серед них – стратегія орієнтації, передусім, на внутрішній ринок, його розширення та інтеграцію в рамках Заходу. Так, на підприємствах тих галузей промисловості США, які не залучені в зовнішню торгівлю, працює 82% зайнятого населення країни, а у трьох найважливіших економіках сучасності – США, ЄС та Японії – на експорт йде лише 12% ВВП (для порівняння, частка українського експорту у 2010 р. становила в 3 рази більше - 37% від ВВП [7]).

Отже, вітчизняним державним чільникам безумовно слід взяти до уваги такий напрям розвитку країни і вжити необхідних заходів щодо адекватного використання в регулятивно-реанімаційній політиці національної економіки.

В цьому контексті актуалізується потреба формування оновленої стратегії забезпечення на модернізаційно-інноваційних засадах конкурентоспроможності, орієнтованої викликам та потребам внутрішнього і світового ринків. Пріоритетними заходами, виходячи з наявних напрацювань дослідників [8–15] могли б і повинні стати буквально в концептуально тезисному переліку наступні напрями:

По-перше, переосмислення перспектив розвитку внутрішньої економіки на засадах системної реструктуризації, яка б відповідала сучасним викликам. При цьому, важливішою складовою цього напрямку повинно стати інноваційно-технологічне та галузеве структурування і зосередження виробничої діяльності відповідно до визначених пріоритетів розвитку, що передбачає створення державою потужного мотиваційного середовища.

По-друге, прискорення розвитку вітчизняних галузей для забезпечення потреб споживчого попиту внутрішнього ринку. Адже врешті-решт забезпечення потреб внутрішнього ринку за рахунок раціонального і ефективного використання вітчизняного виробничо-ресурсного потенціалу має стати засадничим орієнтиром виправлення допущених структурних деформацій економіки.

По-третє, запровадження нової парадигми зовнішньоекономічної стратегії. Оскільки наявна надмірна відкритість національного ринку, що функціонує здебільшого на непаритетних (по відношенню до основних торговельних партнерів) умовах, повинна бути суттєво переглянута відповідно до принципів трансформації сучасних міжнародних економічних відносин і забезпечення симетричної присутності України на зовнішніх ринках.

По-четверте, всебічний розвиток аграрного (особливо зернового) потенціалу України та розширення експорту аграрної продукції. Створення державою найсприятливіших умов розвитку аграрного сектора є надзвичайно важливим і перспективним чинником посилення значення і місця України в міжнародному поділі праці, що актуалізується в умовах нависаючої світової продовольчої кризи.

По-п'яте, зміна парадигми національного фінансового ринку. Першочергове завдання зміни полягає в посиленні фінансової дисципліни (особливо банківського сектора) з метою унеможливлення спекуляцій та інших зловживань, які перешкоджають розвитку вітчизняної економіки та концентрують надприбутки, що вилучаються з реального сектора економіки (в офшори тільки за 2010 рік з України надійшло декілька десятків мільярдів доларів США). Водночас, потребує застосування принципового підходу з боку держави щодо процедури банкрутства неефективних господарств та оцінки впливу процесів ревальвації або девальвації курсу національної валюти на динаміку соціально-економічних процесів. Адже тут непочатий обсяг робіт в наведенні належного державного порядку.

По-шосте, переосмислення концепції розвитку міжнародного транзитного співробітництва. Оскільки при діючій моделі включення України в транспортно-логістичний простір (незважаючи на явні уступки з боку України при укладенні «Харківських угод») наша країна втрачає значні валютні кошти, а незадовільний хід модернізації у цій сфері зумовлює в перспективі втрату світових ринків перевезень та логістики. Відтак, актуалізується необхідність створення міжнародного консорціуму в сфері транспортно-транзитного співробітництва, в якому на паритетно-взаємовигідних засадах максимально був би задіяний ресурсно-промисловий потенціал, що забезпечило б кумулятивно-позитивний ефект для вітчизняної економіки.

Водночас в цій стратегії повинно бути відображена невідкладна зміна системи економічного та нормативно-правового забезпечення діяльності великого, малого та середнього бізнесу без чого, на наше глибоке переконання, неможливий прогрес у подоланні наслідків фінансово-економічної кризи та розвиток конкурентоспроможної вітчизняної економіки. З метою уникнення чергової декларативності слід опрацювати чітко окреслений та підкріплений ініціативою суб'єктів підприємництва план узгодженого партнерства між владою і бізнесом та законодавче закріплення інструментів його реалізації. В цьому контексті зумовлюється необхідність створення нормативно-правової бази щодо механізму цивілізованого лобювання бізнесом власних інтересів, особливо щодо розмежування влади і бізнесу.

Вимагає також відображення в стратегії здійснення заходів, що стосуються зміни якості державного регулювання та відповідальності. Мається на увазі, в даному разі, не лише зміна підходів до організаційно-правового і фінансового забезпечення діяльності правоохоронних

органів та проведення об'єктивно-критичної оцінки нормативно-правових актів міністерств, відомств, органів місцевої влади щодо їх відповідності Конституції України та антикорупційних законів, але передусім стосовно системної модернізації інтелектуального, виконавчого та професійного забезпечення функцій державної влади на всіх рівнях управління.

І на кінець, безперечно в числі пріоритетних напрямів стратегії повинні бути відображені заходи, що стосуються змін пріоритетів в політиці праці й вдосконалення трудових відносин.

Безперечно, найуразливішою категорією в нинішніх умовах є національний трудовий ресурс, який не повинен знецінюватися через допущені недоліки при трансформаційних процесах вітчизняної економіки. Тому держава повинна забезпечити повноцінний захист наявних працівників, гарантувати їм належні стандарти (умови) життя і праці, забезпечення наявних робочих місць та стимулювання створення нових. Оскільки тільки оновлена ідеологія визначення вартості робочої сили може і повинна стати засадничим принципом запровадження заходів як подолання наслідків фінансово-економічної кризи, так і подальшого динамічного модернізаційного розвитку країни.

Література

1. Філіпенко А.С. Геоелементні виміри світової фінансової кризи // Геоелементні сценарії розвитку і Україна: [монографія] / М.З. Згуровський; наук. ред.: А.С. Філіпенко. – Київ: Академія, 2010. – С. 65–74.
2. Осипов Ю.М. Філософія господарства / Ю.М. Осипов // Антологія сучасної філософії господарства; [в 2 т.; Т. 1.]. - М., 2010. - С. 33-42.
3. Перші підсумки саміту G-20: на боротьбу з кризою виділяють 5 трлн. Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/792359-pershi-pidsumki-samitu-g-20-na-borotbu-z-krizoyu-vidilyayut-5-trln>. Цитовано за версією сайту 1.03.2011.
4. Грищенко А.А. Міжнародна координація розвитку національних економік як умова попередження глобальних фінансово-економічних криз / А.А. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9. – С. 3–10.
5. Стігліц Дж. Країни, що розвиваються та глобальна криза / Дж. Стігліц // День. – 15.04.2009. – № 65 (2985).
6. Рубцов В. «Архітектура суспільного ладу» Богдана Гаврилишина / В. Рубцов // День. – 27.05.2009. – № 87 (3007).
7. Державний комітет статистики України, <http://ukrstat.gov.ua>. Цитовано за версією сайту на 19.02.2011.
8. Пахомов Ю.Н. Основные задачи формирования посткризисной модели развития экономики Украины / Ю.Н. Пахомов // Економічний часопис ХХІ. - 2010. – № 1–2. – С. 3–8.
9. Гальчинский А.С. Кризис и циклы мирового развития / А.С. Гальчинский. – К.: «АФЕД-Украина». 2010. – 480 с.
10. Інформаційний бюлетень. Економічна криза в Україні: наслідки та ефективність антикризової політики. <http://www.c-e-d.info>.
11. Аттали Ж. Мировой экономический кризис. А что дальше? / Ж. Аттали. – СПб.: Питер. 2008. – 176 с.
12. Бураковський І.В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / І.В. Бураковський, О.В. Плотніков. – Харків: Фоліо, 2009. – 299 с.
13. Власюк О.С. Особливості світової фінансової кризи та стратегічні напрями антикризового регулювання / О.С. Власюк // Стратегічна панорама. - 2009 – №3. – С. 3–14.
14. Мазуренко В.І. Світова фінансова криза 2007–2010 рр.: глобальний та національний виміри; [монографія] / В.І. Мазуренко. – Дніпропетровськ: ПП Вид-во «Нова ідеологія», 2009. – 216 с.
15. Бузгалин А.В. Анатомія кризиса: пределы рынка и капитала, Главная книга о кризисе: [сборник] / А.В. Бузгалин., А.И. Колганов. - М: Яуза: Эксмо. – 2009. – С.9-47.